

(1) ספר ספר בראשית פרק א

- (א) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ:
- (ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְהוֹ וְנִהְיָ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם:
- (ג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר:

(2) ספר בראשית פרק ב

- (ד) אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם:

(3) רש"י על בראשית פרק א פסוק א

ברא אלהים - ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, (1) ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב ד) ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים:

(4) מזרחי על בראשית פרק א פסוק א

שבתחלה עלה במחשבה. ופירש "ברא" כמו "וילחם בישראל" דבלק. אבל לא אמר שבראו במדת הדין והחריבו וחזר ובראו במדת הדין ובמדת הרחמים, כדרכי אבהו (בראשית רבה ט, ב), מפני שהוא רחוק מאד מהשכל.

(5) ספר יהושע פרק כד

- (ח) וְאָבָאָה (וְאָבִיא) אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ הָאֱמֹרִי הַיּוֹשֵׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּלְחַמוּ אֶתְכֶם וְאֶתֶּן אוֹתָם בְּיַדְכֶם וַתִּירְשׁוּ אֶת אֶרֶץ וְאֲשֵׁמִידִם מִפְּנֵיכֶם:
- (ט) וַיִּקַּם בָּלָק בֶּן צְפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחַם בִּישְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְבַלְעָם בֶּן בְּעוֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם:
- (י) וְלֹא אָבִיתִי לְשַׁמֵּעַ לְבַלְעָם וַיִּבְרַךְ בְּרוּךְ אֲתֶכֶם וְאַצֵּל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ:

(6) בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ג:ז

אר"י בר סימון "יהי ערב" אין כתיב כאן, אלא "ויהי ערב", מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן, א"ר אבהו מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן, עד שברא את אלו, אמר דין הניין לי, יתהון לא הניין לי, א"ר פנחס טעמיה דר' אבהו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד דין הניין לי, יתהון לא הניין לי.

(7) ספר משכיל לדוד על בראשית פרק א פסוק א

ברא אלהים ולא נאמר וכו' דק"ל דלא הו"ל לכתוב שם כלל רק לכתוב בראשית ברא את השמים וכו' דידוע מאן ברא דהא כתיב בתר הכי בכל מלתא ויאמר אלהים ומשני דמשו"ה כתב שם והזכיר אלהים ולא ה' משום שבתחלה עלה במחשבה וכו',

(8) והק' הרב הנח"י דמה תועלת לנו להודיענו מה שעלה במחשבתו הואיל ולא נתקיימה ע"ש ואני ארבה להק' דאטו מי לא ידע קב"ה מעיקרא דאין העולם מתקיים במדה"ד. לכך נראה לדייק בלשון רש"י שכתב וראה שאין העולם מתקיים והול"ל ראה בלא וי"ו אלא ה"פ בתחל' עלה במחשבתו לבראותו במדה"ד וראה יפה מתחלה שאין העולם מתקיים במדה"ד ואפ"ה רצה להקדים במחשבתו המדה"ד בכוונה מכוונת לפי שראה שאין העולם מתקיים אא"כ מקדים מדה"ר ומשתפה למדה"ד אך מכיון שהיה צריך להקדים למדה"ר מפני תקון העולם וא"כ הרי יגברו הרחמים על הדין ויבטלו הדין לגמרי ולא היה זה רצון הבורא שהרי יש צורך ג"כ במדה"ד להעניש הרשעים לכך העלה במחשבתו תחלה למדה"ד בלבד,

(9) גור אריה על בראשית פרק א פסוק א

שעלה במחשבה. ואם תאמר מה דהוה הוה, ומאי איכפת בזה אם כך עלה במחשבה, ויש לומר שבא להגיד לך שטוב הוא לאדם שיהיה עומד במידת הדין ושאינ צריך למדת הרחמים, שהרי כך היה רצונו של מקום בתחלה לבראותו במידת הדין, מזה תראה שכך הוא חפצו ורצונו, רק מפני שאין העולם יכול להתקיים בראו במדת הרחמים, ואשרי לו מי שיכול לעמוד במדת הדין, ואין צריך לרחמים:

10) אמנם דבר זה הוא עיקר סוד סדר העולם, וידוע הוא, כי אף על גב שהקב"ה ברא העולם במידת הדין - קיום שלו אינו רק ברחמים, שאף שמים לא זכו בדין, כי כל הדברים הגשמים הם יוצאים מן הדין בצד שאינם בעלי צורה מופשטת, ואף המלאכים, ולפיכך לא היה להם קיום בדין אם לא שתף שם רחמים עם הדין, והבן דבר זה. ובבראשית רבה (יב, טו) לא אמרינן שם שעלה במחשבה לבראתו בדין, רק שנברא בשניהם, וזהו כמו שאמרנו, ולא כמו שפירש רש"י 'שעלה במחשבה':

11) תלמוד בבלי, מסכת תענית דף כא.

אמרו עליו על נחום איש גם זו שהיה סומא משתי עיניו גידם משתי ידיו קיטע משתי רגליו וכל גופו מלא שחין והיה מוטל בבית רעוע ורגלי מטתו מונחין בספלין של מים כדי שלא יעלו עליו נמלים פעם אחת [היתה מטתו מונחת בבית רעוע] בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואחר כך לפנות את הכלים אמר להם בניי פנו את הכלים ואחר כך פנו את מטתי שמובטח לכם שכל זמן שאני בבית אין הבית נופל פיננו את הכלים ואחר כך פיננו את מטתו ונפל הבית

12) אמרו לו תלמידיו רבי וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך אמר להם בניי אני גרמתי לעצמי שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי שלשה חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי עיני שלא חסו על עיניך יסומו ידיי שלא חסו על ידיך יתגדמו רגליי שלא חסו על רגליך יתקטעו ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך

13) רב ש ר הירש על בראשית פרק ב פסוק ד

"אלהים" הוא מידת הדין; הוא בורא העולם, המשליט בו סדר, ונותן בו חוק, מידה ותכלית. אלמלא בחירתו החפשית של האדם, - שהרשות בידו גם לסור מן הדרך, - לא היה העולם זקוק למידת הרחמים. כל הברואים - להוציא את האדם - לא יסורו ממעגלותם שנקבעו בבריאה; ואלמלא נברא האדם, - היו תולדות השמים והארץ תלויות רק "בהיבראם", בחוק ההתפתחות שנקבע בבריאה. אך משנברא האדם החפשי, שהרשות נתונה לו לסור מן הדרך, היה צורך במידת הרחמים.

14) הנהגת הרחמים תחנך את האדם לקראת ייעודו הנעלה; היא תקיים את האדם ואת עולמו למרות שגגתו אשר שגג; היא תחזירנו מטעות לאמת, ממשוגה לדרך אמונה; היא תחדש ותעניק לו כח לקיום ולעתיד חדש; היא המעצבת את תולדות השמים והארץ - על פי צרכי חינוכו של האדם.